

21. YÜZYILDA DİNLERİN BUNALIMI

Doç.Dr.Sait YILMAZ*

Giriş

Dini inanç, 1979 yılındaki İran devriminden beri çağdaş küresel politikalara ani bir giriş yaptı. Son otuz yıldır Taliban ve El Kaide'den, Karikatür Krizleri ve Arap hareketlerine uluslararası ilişkilerde dini inanç başlıca gündem maddelerinden biri oldu. 1980'lerde John Paul'un liderliğindeki Katolik Kilisesi yeni bir misyon edinerek Komünist Doğu Avrupa'nın sallanmasında etkili olmuştu. Brezilya ve Latin Amerika ülkelerinde milyonlarca kişinin Katolikliği bırakıp, Protestanlığa geçişi bu ülkelerin iç politikalarını etkilemişti. Hindistan, Rusya ve Fransa'da dış misyonerlik faaliyetleri sıkı devlet kontrolüne alınırken, Malezya ve Afganistan'da İslamiyet'ten Hıristiyanlığa geçişler diplomatik sorunlar yarattı. Çin'de ise Falun Gong mezhebi hükümetin yasaklamasına karşı uluslararası bir kampanya başlattı. Salman Rüşdi ve Danimarka'daki karikatür krizleri Müslümanları Batıya karşı harekete geçirirken, Avrupa'da İslam'ın yükselmesi ABD ve İsrail'de Avrupa'nın Araplaşması (Eurabia) endişesine yol açtı. Dini inanç konusu henüz uluslararası politikaların merkezinde olmasa da 'uygarlıkların çatışması' ya da 'uygarlıklar arası diyalog' gibi teoriler kapsamında bugün de geleceğe yönelik pek çok şey söylenmeye devam ediliyor¹. Din alanında küresel bir pazar var ve bu pazarda kişiler alış veriş yapmakta; internet, misyoner gezileri, seyahat, göçler, İngilizce kullanımı, dini tören ve uygulamalar, hatta laikleştirme din adına başka insanlara ulaşma imkânı sağlamaktadır. Bu makalede, 21. yüzyılda uluslararası ilişkilerin en önemli belirleyici olgulardan biri olacağı şimdiden belli olan 'din' konusunu; dinlerin eski köklerini bugüne taşımakta yaşadıkları bunalımlar, yeni dini akımlar ve uluslararası ilişkiler alanındaki konumları üzerinden birlikte analiz edeceğiz.

21. Yüzyıla Girerken Teolojik Sorunlar..

Halen 1.6 milyar olan dünyadaki Müslüman sayısının %35 artış ile 2030 yılında 2.2 milyara, Avrupa'daki Müslüman sayısının ise 44.1 milyondan 58.2 milyona ulaşacak olması Batılıları endişendiriyor. Batılı misyonerler sıkı şekilde çalışıyor. El Cezire'ye göre sadece Afrika'da her yıl 6 milyon kişi Müslümanlıktan Hıristiyanlığa geçiyor. Ocak 2012'de Gatestone Enstitüsü tarafından açıklanan rapora göre; Avrupa'daki Müslümanlar arasında Hıristiyanlığa geçenler sürekli artmaktadır. Son bir kaç yıl içinde İngiltere'de 100.000, Fransa'da 70.000, İspanya'da 50.000 ve Almanya'da 20.000 kişi İslam dininden Hıristiyanlığa geçti². Ancak, Hıristiyanlık ta kan kaybediyor, Pew'e göre din değiştirenler konusunda kayıplar İslamiyet ile aynı düzeydedir. Sadece din değiştirenler değil Kiliseye gidenlerin de oldukça azalması en büyük endişe konusudur. ABD'de Allah'a inananların oranı %76, ateist %12, fikri olmayanlar %12 olarak tespit edildi³. Özellikle Katoliklerin ve gençlerin Kiliseye gidişi son 20 yılda azalma trendindedir. Yapılan araştırmalar örneğin İngiltere'de halen Pazar ayınlarına katılan bir milyon kişinin 2050 yılına kadar %90 azalarak 88.000'e düşme ihtimalinden bahsetmektedir⁴. Türkiye'de ise Cami'ye gidenlerin oranı %20-30

* İstanbul Aydın Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyesi, saityilmaz@aydin.edu.tr

¹ Olivier Roy: *Breakthroughs in Faith*, World Policy Institute, Winter 2011/2012 Faith Issue.

² Elizabeth Blade: *From Islam to Christianity – Apostasy that Enlightens*, İsrail Today, (July 30, 2012). <http://www.israeltoday.co.il/NewsItem/tabid/178/nid/23321/Default.aspx>

³ Nigel Barber: *Have Americans Turned Against Religion?* Huffingtonpost, (Nov 08, 2012). http://www.huffingtonpost.com/nigel-barber/have-americans-turned-aga_b_1756788.html

⁴ Jamie Doward: *Church Attendance 'to Fall by 90%*, Observer, (December 21, 2008).

arasındadır⁵. Son yıllarda İslamcı bir iktidar ile din zorlamalarının öne çıktığı Türkiye’de büyük bir kesimin dine eskisi kadar sıcak bakmadığı, hatta ilgisini kaybettiği artık bir sır değildir.

Başlangıçta küçük bir Yahudi mezhebi olarak ortaya çıkan Hıristiyanlık kendisine katılan toplulukların, çeşitli etnik ve sınıfsal kesimlerin ihtiyacına cevap verdikçe yavaş yavaş evrensel bir din haline dönüşürken, Hıristiyan dogmacılığı olağanüstü karmaşık, sorunlu ve çelişkili hale geldi⁶. Katolik ve Ortodoks ayırımından sonra 16. yüzyılın başlangıcında Merkezi ve Kuzey Avrupa ülkelerinde yaşanan burjuva hareketi reformu Roma Katolizm’inden kopan Protestan kiliselerini yarattı. 19. ve 20. yüzyılda tabiat ve matematikle ilgili bilimlerin muazzam başarıları, Kutsal Kitaplarının dünya olguları ile uyumsuzluğunu açıkça gösterdi. Hıristiyan ilahiyatçı ve kiliseleri arasında Kutsal Kitabı harfi harfine kavrayıştan yana olan ve bilime hiçbir taviz vermeyen (köktencilik) akımı böylece yavaşladı. Katolik Kilisesi ile ilgili yaklaşık 50 yıldır iki akım söz konusudur. Liberal ya da İlerici olarak bilinen (iyi) Katolikler, Kiliseyi çağdaş toplum ve kültür ile uyumlu hale getirmeye çalışırken, Muhafazakâr ya da Gelenekselci olarak adlandırılan (kötü) Katolikler ise korku ile baktıkları modern ya da post-modern dünyayı anlamakta güçlük çektikleri için yeniliklere karşıdır. Vatikan’daki Konsül’de aydınlık ve gerici güçler bir arada, yarış halindedir.

Liberal ve Gelenekselci ayırımı, Papa 23. John’un açtığı 1962 yılı sonbaharındaki Vatikan II Konsülü sonrası belirginleşti. Papa’ya göre ‘tarih, hayatın öğretmeni’ idi, modernite’de ise felaketten başka bir şey yoktu. O dönemden beri Konsül içinde piskoposlar gündemi belirlemeye, teolojide yeni metotlar geliştirmeye çalışmaktadır. Yeni nesil teologlar Katolikliği yeniden inşa etmekten ziyade Katolik geleneğini yeniden keşfetmekle daha çok ilgilidirler⁷. Ancak keşfetmenin de sınırları var, sınırı bitince gelinen çizgi savunulmaktadır. Papa John Paul II ve şimdiki Papa Benedict XVI Avrupa kültürünün Hıristiyan köklerini vurgulamaya başlarken, Katoliklik durgunlaştı. Boş kiliselerde Avrupalı din adamlarının yerini Afrika veya Latin Amerika’dan gelenler almaya başladı. Batı Avrupa’da yeni halk hareketleri Avrupa’nın Hıristiyan kimliğine vurgu yaparken, nadiren kiliseye giden kişilerden oluşan bu toplumun kimliğinde dini inanç dışlanmaktadır. Katolik Kilisesi’nin sorunları arasında yetki dağılımı, doktriner entegrasyon, Hıristiyan kimliğinin netleşmesi ve Evanjelik niyetler gibi konular bulunmaktadır. Yüzbinlerce Alman ve Avusturyalı daha fazla laiklik, diğer inançlara açılmak ya da inanmayanları kabul etmek anlamında Vatikan II ruhunu istiyor. Kilisenin artan izolasyonu iç ve dış politikalarda ideolojik katılaşıma yol açıyor. Artık bu kültür bozulması dinin ulusal kültürün temel taşı olduğu ülkelerde bile görülüyor.

Yeni Dini Akımlar..

Dünyada kültür ve din konusu birbiri ile yakından ilgili hatta pek çok ülke ve coğrafyaya göre şekillenmiş durumdadır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi dinin seçilen bir inanç şekli olmaktan öte kimliği tanımlama vasıtası olmasıdır. Bugün din adına yaşananlar gerçekte din savaşlarına dönüş değil; din, kültür ve bölgenin dönüştürdüğü yeni din akımlarının ortaya çıkışıdır. Geçmişte de dünyayı sarsan dini hareketler, dini uyanışın yeni şekilleri olarak ortaya çıkmışlardır. Evanjelikler 18. yılda ortaya çıkan Uyanış hareketlerinin, Müslüman Selefiler ise aynı yüzyılda beliren Vahabi reform hareketinin varisidir. Küresel olarak yeni yayılan dini hareketler arasında Yehova Şahitleri, Scientology ve Pennsylvania’dan CIA ile yakından ilişkili

⁵ Economist: *Trends in Church Attendance*, (Aug 9, 2010), based on a European Social Survey.

⁶ Sergei Aleksandrovich Tokarev: *Dünya Halkalarının Dinler Tarihi*, Ozan Yayıncılık, Çev.Rauf Aksungur, (İstanbul, 2006), 552.

⁷ George Weigel: *Catholics and Modernity*, Washington Post, (July 12, 2012).

Türkiye'nin Gülen hareketi gösterilmektedir. Katolik Kilisesi; Opus Dei, Legion of Christ ve İtalya'da 1943 yılında kurulan Focolare gibi ulus aşan hareketlerin de dâhil olduğu dinin karizmatik şekillerinden etkilenmektedir. Bu tip ülkesiz hareketler esas olarak ruhban sınıfı dışındaki kişiler liderliğinde genişlemeye çalışmaktadır.

Hindistan'da Janata Partisi ile yükselen yeni Hinduizm, geleneksel Hinduizm ile bir arada yürümekte, Hint milliyetçileri büyük ölçüde geleneklere yabancı olan yeni akımı "modern din" olarak tanımlamaktadır. Özetle dini inanç ve kimlik arasındaki açık, halk hareketleri arasında bile büyümektedir. Gerçekte dinsel simge ile yeni kültürün pratiği arasında esaslı bir bağ yoktur. Yeni dini akımların kültürler ile alakalı olmaması pek çok farklı topluma yayılması ihtimalini ortaya çıkarıyor. Din değiştirmeler de din ve kültür arasındaki bağın çözülmesinde etkili oluyor. 1992-2008 arasında yüzbinlerce İspanyolca konuşan Latin Amerikalı göçmen Evanjelik Hıristiyanlığa geçti. Din değiştirenler ve yeniden doğuşçular dinsel kimliklerin tanınmasına (devlet, kilise ve toplum arasında tarih boyunca uzlaşma arayan) gelenekselcilere göre daha eğilimli oluyorlar. Evanjelik Protestanlık Brezilya'yı yuttu. Selefilik, Mısır'da Sufilik gibi İslam'ın daha kültürel şekillerine meydan okumaktadır. Cezayir ve Fas'ta İslam dininden dönüştürülenlerle küçük ama gelişen Protestan Evanjelik kiliseleri kuruluyor. İthal dinler kültür bozulmasını tecrübe ediyor.

On yıllarca İslam Avrupa'ya göçlerle geldi. Ama şimdi Avrupa'daki yeni nesil Müslümanlar Avrupa'nın inanç ve değerlerini Avrupa'ya adapte ederek (helal fast-food veya örtülü çalışan kadınlar) dinsel uyanışlarını arıyorlar. Müslüman simgeler ile Batılı yaşam biçimi arasında gel-gitler yaşanıyor. Fransa'da kimse helal et sertifikalı Arap restoranlarına itiraz etmezken, Quick fast-food zincirinin ayrıca helal et hizmeti vermesi kamuoyu tepkisi çekiyor. Diğerlerini dönüştürmek isteyen dinler ulus aşan niteliktedir ve bunları milli sınırları içine hapsetmek mümkün değildir. Katolik veya Anglikan ruhban sınıfı için havuz gittikçe eski sömürgelerden gelmekte, bu da Avrupa ve Hıristiyanlık arasındaki bağı daha az belirgin hale getirmektedir. Çokkültürlülük lensi ile Müslüman göçmenlere bakış da gittikçe geçersiz hale gelmektedir. İkinci nesil göçmenler eski saf halinden ziyade modern anlamı ile din istemektedirler. Son yıllarda Laikler aleyhine gelişmeler, en çok din özgürlüğünü vurmaktadır. Pew Research Center araştırması, dinsel yasakların gittikçe artan bir eğilim içinde olduğunu göstermektedir. Pew raporuna göre; dinsel baskı ve yasaklar en çok Müslüman ülkelerde ya da Çin, Kuzey Kore, Vietnam, Küba gibi otoriter ülkelerde görülmekte ve durum gittikçe daha kötüye hatta alarm seviyesine gitmektedir. 139 ülkede Hıristiyanlar baskı görürken, Müslümanlar 121 ülkede aynı akıbeti paylaşmaktadır⁸.

Laiklik ve Modernite..

Laikliğin modernite ile birlikte hüküm sürmesi pek çok dini hareketin hâkim kültürden izole olmasına neden olmuştu. Selefiler gibi yeni doğuşçu Protestanlar ve aşırı Ortodoks Yahudiler de kendi toplumlarının laik kesimi ile aynı ortak kültürü paylaştıklarına inanmamaktadır. Katolik Kilisesi bile kültür ve din arasındaki tarihsel bağ konusunda ısrar ederek kiliseye ara sıra gelenleri izole etmektedir. İrlanda'da milliyetçilik ile Katoliklik arasındaki sıkı bağ tehlikededir. Yükselen laik kültüre karşı kendini dışlanmış gören köktenciler, hâkim kültürden uzaklaştılar ve kendilerini saf dinin temsilcisi ilan ettiler. Çoğu laik toplum kendi dini köklerinin kültürel yönlerini kaybetmişti. İnananlar ve laikler benzer şekilde kendi ortak kültürünü kaybederken,

⁸ Thomass F. Farr: *Religious Freedom on the Run*, Berkley Center for Religion, Peace, and World Affairs, (September 28, 2012).

köktenciler; bu köklerin başladığı yere dönmeyi temsil etmeye soyundular. Köktencilik; modernite'nin tehdit ettiği geleneksel toplumların ve kültürlerin reaksiyonu değil, laik toplumların ürünü olarak gösterilmeye çalışıldı. Ancak, İslami köktencilik ABD siyasetlerinin bir ürünüdür. Buna karşılık seküler (laik) ulusalcılık onu düşman gören ABD tarafından zayıflatılmıştır. Bugün seküler ulusalcılığın hem içsel hem de dışsal başarısızlığı ve dış müdahalelerin yarattığı boşluk bir ölçüde İslami köktencilik tarafından dolduruldu⁹.

Geçmişte, gerçek inananlar, ara sıra ibadet edenler ve inanmayanlar aynı değerleri (örneğin aile ve cinsel konularda) paylaştıklarından kişisel inanç mesele değildi. Ancak, son yıllarda pek çok Batı toplumunda, Türkiye ve Ortadoğu'da kültür savaşı ortaya çıktı. Arap hareketlerinin en önemli sonuçlarından birisi gerçek inananlar ile laikler arasındaki bu kültür savaşlarının patlamasıdır. Aynı dini paylaşımlarına rağmen çeşitli inanç farklılıkları bulunan gruplar arasında rekabet artarken, laiklere karşı birleştikleri görüldü. Bu durum aynı cinsten kişilerin evliliği yasasına muhalefet etmek için Kaliforniya'da ortaya çıkan dini koalisyon ile test edildi. Ortadoğu'da demokrasinin gelişmesi için İslam'ın reformasyonu ön şart olarak görüldüğünden beri laiklik, demokrasi için bir gereklilik olmaktan çıktı. ABD, Soğuk Savaş döneminden beri Batı değerlerini, özgürlük ve demokrasi değerlerini savunması için laikler aleyhine, ılımlı Müslümanlara yönelik şebekeler kurdu¹⁰. ABD'nin demokrasi uzmanlarına göre; aşırılığın veya radikalizmin nedeni demokrasi eksikliği olmalıydı. Aşırılık, dinsel gelenekler ile çatışan modernizasyon ya da ABD düşmanlığından kaynaklanmakta idi. Demokrasi eksikliği şiddet yanlısı aşırı hareketleri azdırıyordu. Demokrasi ya radikalleri zayıflatacak ya da daha fazla radikalleşme için kapıyı açacaktı.

Rusya, devlet tarafından dinleri sıralarken Evanjelikler gibi yeni akımları yasaklamakta ya da sınırlamaktadır. Çin, ulusal bir Katolik kilisesi kurarken Vatikan tarafından atanan piskoposlara baskı yapmaktadır. Hindistan'da pek çok eyalet din değiştirmeyi sınırlayan yasalara sahiptir. İran, İslam'dan herhangi bir dönüşü yasaklamıştır. Türkiye'de laik zemin tasfiye edilme sürecinde oldukça ileri bir safhadadır. Din özgürlüğünü geliştirmek için ABD'de, Dışişleri Bakanlığı içinde Uluslararası Din Özgürlüğü Ofisi kurularak, başka ülkeler hakkında dini özgürlük kartesi tutulmaya başlandı. Dünya genelinde bu tür ihlalleri izlemek için Uluslararası Dini Özgürlükler Komisyonu (USCIRF¹¹) kuruldu. Din özgürlüğü BM kurumları, uluslararası mahkemeler ve bazı ülkeler tarafından desteklenen sınır ve din ötesi bir zorunluluk haline geldi. ABD Uluslararası Din Özgürlüğü Komisyonu ve Dışişleri Bakanlığı Avrupa ülkelerine Scientology Kilisesi'ni din unvanı ile tanıması için baskı yaptı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İtalyan okullarında İsa'nın çarmıha gerilmesi ile ilgili sembollerin mecbur kılınmasını reddetti. Avrupa Komisyonu, Yunanistan'ın kimlik kartlarında din hanesinin kullanılmasından vazgeçilmesini istedi. Özetle, kamu alanında geleneksel denge ve dinin yeri hakkındaki uzlaşma hala ciddi risk altındadır.

Batı ve İslam Dünyası..

21. yüzyılın başındaki İslam dünyası son derece dağınık ve çeşitli ekonomik, ideolojik ve sosyal sıkıntılar içerisinde birbirine karşı siyasi eğilimlere sahiptir. Sanıldığı gibi aksine en büyük Müslüman nüfus yoğunluğu Arap Yarımadası'nda değil

⁹ Noam Chomsky, Gilbert Achcar: *Tehlikeli Güç*, İthaki Yayınları, (İstanbul, 2007), s.59.

¹⁰ Angel Rabasa, Cheryl Benard, Lowell H. Schwartz, Peter Sickle: *Building Moderate Muslim Networks*, Cultural Diplomacy (February 15, 2012). http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/newswire/cpdblog_detail/models_as_mirrors_or_cultural_diplomacy/

¹¹ U.S. Commission on International Religious Freedom.

Güney ve Güneydoğu Asya'da (Endonezya, Malezya, Bangladeş, Pakistan ve Hindistan'da) bulunmaktadır. Arap dünyasındaki 22 ülkede 300 milyon kişi yaşamaktadır. BM'de en az % 86'lık bir Müslüman nüfusa sahip 32 üye ve Müslüman nüfus oranı % 66 ile 85 arasında değişen 9 ülke ile beraber toplam 41 Müslüman ülke vardır. Doğum oranlarının yüksek olması İslam'ı şu anda en hızlı büyüyen din yapmaktadır ve bu nüfus ileride daha da gençleşecektir. ABD, Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan, Tunus ve diğer bazı Arap ülkelerinde on yıllardır askeri varlık bulundurmaktadır. Örneğin Katar yüzölçümünün üçte biri Amerikan üssüdür. Ortadoğu'daki istikarsızlığa liberal modernite, dini köktencilik, güçlü mezhep bölünmeleri ve ayakta kalmaya çalışan otoriter rejimler arasındaki çelişkiler damgasını vurmaktadır. Batılıların Müslümanlar hakkındaki fikirleri ise uzun bir geçmişten gelmektedir. Avrupalılara göre; kendileri (Locke, Diderot veya Voltaire gibi geldikleri İngiliz ekolüne göre) laik, materyalist ve Aydınlanma geleneği kökünden iken Müslümanların değerleri onlarınkiler ile uyuşmamaktadır¹². Müslümanların bireysel özgürlük, cinsiyet eşitliği ve fikir özgürlüğü konusundaki yaklaşımları onlardan farklıdır.

İslam'ın radikal ve dogmatik metinleri ile ilgili son yıllarda Kuzey Amerika'dan Avrupa'ya Müslüman toplulukları ve diasporayı bir araya getiren şebekeler vasıtası ile yoğun bir tartışma trafiği yaşandı. Ancak, pek çok İslamcı hareket ve parti, demokrasi ve demokrasi uygulamaları ile teolojik çelişkilerini çözmüş olmasına rağmen, demokratik standartları anlama ve uygulamada aralarında önemli farklılıklar göstermektedir. Bazıları demokrasinin sağladığı faydalardan şüphe ederek, lidere sorgulamaksızın bağlılık ve dine dayalı örgütsel hiyerarşide taviz vermemektedirler. İslamcı hareket ve partiler iki ana gruba ayrılmaktadır. İlk grupta demokrasi için gerekli prensiplerin uygulandığı ideal bir iç yapı söz konusudur. İkinci grupta ise demokrasi bir ahlaki değer değil iç politikada bir vasıta. İlk gruba örnek Fas'ın AKP'sidir. Demokratik kriterler parti içinde de uygulanmaktadır. Gençler ve kadınlar için kotalar uygulanmaktadır. Parti içi dengelerin korunduğu Bahreyn'deki El-Vefağ İslamcı Toplum Partisi de bu gruptadır. Türkiye'nin AKP'si, Mısır, Ürdün ve Cezayir'deki İslamcı hareketler (Müslüman Kardeşler vb.) ise ikinci gruba girmektedir. Demokrasi rekabet etmek için bir vasıta. Her iki gruptaki İslamcı hareket ve gruplar için de demokrasi laik ve liberal partilerden daha iyi görülmekte ve kendi iç politika amaçları için bir vasıta teşkil etmektedir¹³.

Washington ve Avrupalı müttefikleri İslam'ı jeopolitik bir vasıta gibi manipüle etme projesinde birlikte çalışmaktadırlar. Projenin esası İslam'ı yeniden tanımlamak ve kendi küresel çıkarlarına hizmet edecek yeni nesil bir İslamcı nesil yaratmaktır¹⁴. Yeni İslam, "Kalvinist İslam" olarak adlandırılan Protestan çalışma ahlakının Müslüman versiyonudur. Yeni İslam'ın faiz sistemi ve küresel kapitalizm ile sorunu yoktur. Borçları karşılığı ulusal varlıklarını satarak bu tuzağa düşecek fakir Arap ülkeleri etnosentrik sistemler dâhilinde balkanlaştırılan Büyük Ortadoğu'da yeniden yapılandırılacaktır. Batıda ılımlı Müslümanların aşırı İslamcılara çözüm olacağı, bu yüzden desteklenmeleri gerektiği uzun zamandır ortak bir görüştür. Hipoteze göre ılımlılar güçlendikçe aşırıları da ılımlılığa çekecektir. Bu yüzden İslamcılarının iktidarı ele geçirmesine, aşırıların siyasi sürece katılımına müsaade edilmektedir. Ancak, ne "ılımlı" kavramı üzerinde anlaşmak mümkündür ne de aşırıların iktidara gelince ılımlı

¹² Steven Simon: *Unavoidable Clash of Islam and the West?* *Newsweek Polska* on January 23, 2005.

¹³ Khalil Al-Anani, Todd G. Patkin: *Islamist Movements: The Uses of Democracy*, *Al-Ahram Weekly*, (August 14-20, 2008).

¹⁴ Mahdi Darius Nazemroaya: *The Powers of Manipulation: Islam as a Geopolitical Tool to Control the Middle East*, *Global Research*, July 2, 2011.

olacağına dair yeterli bir kanıt vardır¹⁵. Amerikalılara göre eğer savaşa Amerikalılar liderlik ederse bu ABD ile onların savaşı olacaktır ama İlimli İslamcılar liderlik ederse bu savaş onların kendi arasında olacaktır¹⁶. Amerikalılar için İlimli Müslümanlar; demokrasiyi destekleyen, uluslararası insan haklarını (kadınların eşitliği ve ibadet özgürlüğü dahil) tanıyan, hukuk sisteminin mezhep dışı kaynaklarını kabul eden ve terörizme karşı olanlardır¹⁷.

Ortadoğu'da İslamcı Dönüşüm..

İslamcılığın yükselişi son 40 yıldır ortaya çıkan bazı önemli jeopolitik olayların sonucu oldu. Bu olaylar içinde 1979'daki İran devrimi, 1980'lerdeki Afganistan'da Sovyetlere karşı mücahit savaşı, petrol fiyatlarındaki artış ve 11 Eylül saldırıları ve sonrası sayılabilir¹⁸. İslam dünyasında yeniden İslamlaştırma dalgasının içinden bir demokratik hareket doğması için köktencilik ve bireyselciliğin birlikte yürüyeceği bir formül deniyor. Bu yeniden İslamlaştırma dalgasının ardından herhangi bir kurum ya da ideolojinin dine referans olma tekeli ele geçirmesi düşünülüyor. Bugün için Mısır'da 970'de kurulan El-Ezher Üniversitesi ile 1928'de kurulan Müslüman Kardeşler en güçlü dini aktörler olarak kabul edilmektedir. Bunlara sonradan ortaya çıkan pek çok din hocası rakip olmuştur. Şüphesiz ruhban sınıfının liderleri, dini uyanışı destekleseler bile, bu alandaki uyanışın kendi tekellerini kaybetmelerine neden olacağından korkmaktadır. Müslüman Kardeşler'in liderleri çok partililiği, laik anayasayı ve hukuk devletini görünüşte desteklemekte ama laik bir toplum konseptine uygun olmayacak şekilde mutlak bir ifade özgürlüğüne karşı çıkmaktadır. Tartışmalar eninde sonunda aile hukuku, dini özgürlüklerin tanımlanması, din değiştirme ve küfür konuları üzerinde kilitlenmektedir. Müslüman Kardeşler'in liderleri bu nedenle demokratikleşmeden kaçınmak için muhafazakâr kuvvetlerle ittifak yapmaya ve gücü elinde tutmaya daha meyillidir.

11 Eylül 2001 saldırılarına Batının reaksiyonu tipik uygarlıklar savaşı analizinin sonucu idi. Batı, El Kaide'nin Arap toplumlarında sığ sosyal kökleri olan küresel bir örgüt olduğunu göz ardı etti. El Kaide, Arap topraklarından yabancıları çıkarmaya çalışan tipik bir Ortadoğu örgütü olarak görüldü. Bu nedenle terörle savaş öncelikle Ortadoğu'yu şekillendirmeye yöneldi. Batılı hükümetlerin tartıştığı konu Arap radikalizminin doğası değil kendi stratejik öncelikleri idi. Arap hareketleri hazırlanırken de Amerika demokrasi değil, kendi adamlarını istiyordu. Arap Baharı'nda hem ABD hem de Avrupa demokrasi için halkın nasıl hızla harekete geçirilebileceğini gördü. Tunus ve Mısır'da rejimler herkesin umduğundan daha çabuk çökmüştü. Doğu Avrupa'da devrim için muhalif gruplara para hazır idi ama Ortadoğu'da devrimler kapıyı çaldığında muhalifler beklemede idi. En Batılı Arap ülkeleri olan Tunus ve Mısır'da seçimleri ilimli da olsa İslamcılar kazandı. Mısır seçimlerinde oyları İslamcılar süpürdü; Müslüman Kardeşler Başkanlığı ve Parlamento'daki sandalyelerin yarısını kazanırken, Radikal İslamcılar da %25'ini elde etti. Böylece %70'den fazla sandalye sayısı ile İslamcılar Anayasa'yı yeniden yazma imkânına kavuşurken, generaller acele ile Meclis'i dağıttı. Geçtiğimiz günlerde Tahrir Meydanında toplanan onbinlerce şeriatçı "kahrolsun demokratlar ve liberaller", "laikler bize bir daha asla hükmedemeyecekler" sloganları attılar. Libya'da da durum farklı değil, üstelik merkezi yönetim zayıf olduğu ve çok sayıda güçlü kabile olduğu için istikrar sağlamak çok zor.

¹⁵ Steven A. Cook: *The Myth of Moderate Islam*, Foreign Policy, (June 17, 2008).

¹⁶ Leslie H. Gelb: *Only Muslims Can Stop Muslim Terror*, The Daily Beast, (Jan 7, 2010).

¹⁷ RAND: *Building Moderate Muslim Networks*, www.rand.org, (March 26, 2007).

¹⁸ Sumit Ganguly and Manjeet S. Pardesi: *Politico-Economic and Radical Islamic Challenges to Democracy in Asia*, in Ashley J. Tellis, Andrew Marble, and Travis Tanner, eds., *Strategic Asia Series 2010-11: Asia's Rising Power and America's Continued Purpose* (Seattle: National Bureau of Asian Research, 2010), p. 297.

Suriye’de Esat giderse yerine Müslüman Kardeşler’in geleceği hemen hemen kesindir. Müslüman Kardeşler’in Filistin kanadı olan Hamas, Gazze’yi kontrol etmektedir.

Özetle bölgede yaşananlara Arap Baharı denmesi yanlış, bunun yerine İslamcı döneminin başlaması demek daha doğru olur. Bu dönem Arap siyasi tarihinin üçüncü dönemini temsil ediyor. İlk dönem 20. yüzyılın ilk yarısındaki İngiltere ve Fransa’nın hükmettiği yarı sömürge-monarşilerin dönemidir. İkinci dönem 1952 yılındaki Mısır’da Özgür Subaylar Devrimi’nin öncü olduğu ‘milliyetçi’ dönemdir. Bu dönem; laiklik, sosyalizm, sömürgecilik ve din adamları karşıtlığı ile belirginleşmiştir. Cemal Nasır, Mübarek ve Saddam bu kuşaktandı. Askeri diktatörlüğe dayalı, modernist anlayış, İslamcıları baskı altına alırken yarı sosyalist, işlevsiz, yozlaşmış rejimler doğurdu ve vatandaşlarına yoksulluktan başka bir şey veremedi. Üçüncü dönemi sinsice bekleyen İslamcılar, Batının yardımı ile yönetimleri ele geçirdi. İslamcılara ne gittikçe sivil diktatörlük haline gelen ve güvenilmeyen Türkiye, ne de baskı, sosyal gerileme ve iç kargaşadan başka bir şey sunmayan radikal İslamcı İran, Sudan ya da Taliban örnek görülmektedir¹⁹. Üstelik Türkiye örneğinde olduğu gibi ılımlı İslam’ın gittikçe daha fazla otorite aradığı ve radikal hale geldiği test edilmektedir. Bölgeye moderniteye getirecek tek alternatif olan laikler ise bizzat Batı tarafından ılımlı İslam oyunu ile yok olma aşamasına gelmişlerdir. Sonuç olarak, Ortadoğu’da milliyetçiliğin ya da daha açık ifade ile laik ulus-devlet anlayışının yerini İslamcılık almıştır.

Uyanan ABD yeni strateji arayışında..

ABD küresel stratejisinin yani büyük oyunun adı 2001 yılından beri “Terörizmle Küresel Savaş (GWOT²⁰)” idi; böylece ABD ve müttefikleri NATO’yu da alet ederek Büyük Ortadoğu ve Afrika kıtasının kapılarını kendilerine açıyor ve kıtanın her yerine kendilerince meşru bir çatı altında ulaşma imkanı buluyorlardı. Terörle mücadele adı altında oluşturulan bütçeler ile pek çok ülkede yeni silahlı gruplar üretildi. Acı gerçek, Ortadoğu’dan Orta Asya’ya hatta Afrika’ya kadar Batı ittifakının (CIA, M16 ve Mossad) kendi eli ile eğittiği ve donattığı İslamcılar Terörizmle Küresel Savaş’ta kullandığıdır. Usame Bin Ladin’in ölümünden kısa bir süre sonra 2012’nin yazında Amerikalılar El Kaide karşısında kesin zaferlerini ilan ettiler. Obama’nın deyişi ile El Kaide’ye diz çöktürüldü. Ancak, geçen yazdan beri El Kaide, Libya ve Yemen’de ABD elçiliklerine saldırdı, Kahire’de ABD elçiliğine El Kaide bayrağı dikildi. Irak’ta yeniden faaliyete geçen El Kaide şimdi de Suriye’de kendine yer edindi. Nijerya’da Kiliseleri, Mali’de Sufilere ait camileri bombaladılar²¹. Somali’de Afrika Birliği askerleri ile savaşıyorlar. Özetle, El Kaide büyük darbe almış olsa da ideolojisi asla ölmüyor yani El Kaide’yi doğuran şartlar hala ortada ve yeni birilerini harekete geçirmeye devam ediyor.

Amerika, kendisini Allah’ın düşmanı olarak görenleri ikna edemiyor. ABD kinetik savaşları kazanıyor ama fikirler savaşını asla kazanamıyor. Suudi petrol prensleri Vahabizmi yani cihatçılığı yaymak için milyonlarca dolar harcamaya devam ediyor. İran’ın da hedefinde 33 yıldır Batı var ve bunun için nükleer silahlar edinmek istiyor. İran’ı nükleer silah edinmekten vazgeçirmenin kolay olmadığı anlaşıldı. Şu anda Ayman El Zevahiri tarafından yönetilen El Kaide, diğer örgütlerle iç içe geçmiş pek çok ağdan teşkil olduğundan içinde iz sürmek kolay değildir²². Şimdilerde daha çok propaganda ve yeni eleman temini peşinde olan ve büyük bir örgütler grubunun

¹⁹ Charles Krauthammer: *The Islamist Ascendancy*, National Review, (July 12, 2012).

²⁰ Global War on Terror.

²¹ Clifford D. May: *Is Al-Qaeda Defeated?* National Review, (October 18, 2012).

²² Scott Stewart: *Defining al Qaeda*, STRATFOR, (October 18, 2012).

çok küçük bir parçasını temsil eden El Kaide, çekirdeğini korumakta ve hızla büyüme potansiyelini elinde tutmaktadır. Afganistan'da ABD askerlerine saldıranların Mısır'da ABD'nin iktidara gelmesine göz yumduğu Müslüman Kardeşler tarafından eğitildiği ortaya çıktı²³.

Libya'da ABD Bingazi Büyükelçiliğine yapılan saldırıdan sonra ABD nerede hata yaptığını daha fazla sorgulamaya başladı. Bu saldırı Obama yönetimi dış politika stratejisinin başarısız olduğunun en önemli kanıtı olarak gösterildi. Suriye üzerine oynadıkları oyunun da benzer ABD düşmanı cihatçıların bu ülkede yerleşmesine yol açması yanında Suriye'nin silah envanterine kimyasal silah alma hazırlığı tespit edildi. Usame Bin Ladin ölmüş olsa da dünyanın hiçbir yeri Amerikalılar için eskisinden daha güvenli değildir. Ortadoğu'da ılımlı İslam'a oynayan ABD politikalarının artık köktendincileri azaltmadığı tam aksine artırdığı, Türkiye'deki AKP örneğinde olduğu gibi bunları iktidara getirmenin güce sahip olma ve otoriter eğilimleri artırdığı ve kendi gizli gündemlerini uygulamaya başladıklarını gösterdi. ABD, İslamcılara oynamak yerine yeni bir liderlik anlayışı ile etki mekanizmasını yeniden kurgulama ihtiyacının farkına varmıştır. Çünkü İslamcılarının niyeti uzun dönemli bir sosyal dönüşüm ile kendi toplumlarını demokrasi ile değil korku ile daha kolay kontrol etmektir²⁴. İslamcılık, uzun bir süre daha dünyadaki terör ve ayaklanma hareketlerinin ilham kaynağı olmaya devam edecektir. Son olarak Çeçenistan'daki direnişin başına 2007 yılında geçen Doku Umarov kendisini Kuzey Kafkasya'nın İslam Emiri ilan etti.

Sonuç yerine..

Sonuç olarak dini hareketler gittikçe uluslararası aktörler olmaktadır. Bu Katolik Kilisesi için yeni bir şey değil ama Pakistan'ın Deobandi İslamcı şebekesi, Gülen hareketi, Selefiler hatta Mormon Kilisesi gibi uluslararası dini şebekeler azimle küresel hale gelmektedir. Uygarlıklar çatışması ise pratikte mümkün değildir çünkü saf bir uygarlık yoktur ama büyük bir savaştan sonra uygarlıklar hesaplaşabilir. Çinliler, ABD ile gelecekte yapılacak büyük savaştan sonra Batı uygarlığından 19. yüzyıldan kalma alınacak bir öğelerinin olduğunu düşünmektedir. ABD, böyle bir hesaplaşma öncesi İslam'ı elimine etmek için nötrale ve işlevsiz hale getirmektedir. Öte yandan, dinin yeni şekillerinin yayılması ile dini inanç hatta dine karşı çıkmak şimdi bir insanın kendi seçimi ve tecrübesi olarak görülmeye başlanmıştır. Batılı feministler gibi Türkiye'deki pek çok kadın da artık; "Vücuduma karışma" diyebilmektedir. Gerçekte dinler arasındaki rekabet ve gerilimler taraftarlarını yanına çekmek için aynı ürünleri sunmaktadır; kendini gerçekleştirmek, bireysel inanç, mutluluk, açık değerler ve normlar ve kardeş bir toplum olmanın sıcaklığı. Zaman medeniyetler arası çatışma ya da diyalog yerine, dinlerin ne için olduğuna ve olmadığına bakmak, ne için olabilecekleri ve olması gerektiğini düşünme zamanıdır. Hiçbir din ve dini akım dışarıdan zorla enjekte edilemez. Dine dayalı hiçbir devlet ya da siyasi anlayış uzun süre yaşayamaz. Demokratikleşme, inancın bireyselliğini, dini kurumların devletten ayrı tutulmasını ve bu kurumlar üzerinde herhangi bir tekele son verilmesini öngörür. Bu yüzden laiklik ve kuvvetler ayrılığı demokratikleşmenin ön şartıdır.

²³ Roy Blunt: *Dazed and Deceptive on Libya*, National Review, (October 17, 2012).

²⁴ Amitai Etzioni: *Religion and Social Order*, Policy Review, No. 148, March 28, 2008, at <http://www.hoover.org/publications/policy-review/article/5807> (January 31, 2011).